

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення
конфіскації майна як покарання за злочини проти миру, безпеки людства
та міжнародного правопорядку»
*(реєстр. № 15160 від 09.04.2026)**

Анотація.

В інформаційній довідці досліджуються правові підстави встановлення додаткового покарання у виді конфіскації майна за вчинення кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у розділі XX Кримінального кодексу України (далі – КК України). Відповідний аналіз проведено в контексті пропозицій, викладених у проекті Закону України реєстр. № 15160 від 09.04.2026 (далі – законопроект).

Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності та кримінального законодавства, нормам міжнародно-правових актів, що передбачають відповідальність за злочини геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини.

За результатами дослідження виявлено ризики, які перешикоджатимуть реалізації законопроекту під час правозастосовної діяльності, досягненню проголошеної в ньому мети щодо посилення кримінальної відповідальності за вищевказані злочини, законодавчого забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, завданої збройною агресією російської федерації.

Ключові слова: *кримінальна відповідальність, кримінальні покарання, додаткове кримінальне покарання, конфіскація майна, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.*

Вступ

На сьогодні відмічається постійне зростання кількості воєнних злочинів, злочинів геноциду, злочинів проти людяності та інших злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які вчиняються під час збройної агресії російської федерації проти України.

У багатьох випадках вказані злочини завдають величезних матеріальних збитків економіці та інфраструктурі держави, майну громадян, власності підприємств, установ та організацій, розташованих на території України. Як наслідок, актуального значення набуває питання компенсації таких економічних втрат та відшкодування збитків, завданих цими злочинами, зокрема й за допомогою відповідних заходів кримінально-правового характеру.

Водночас санкції за вчинення кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що передбачені чинною редакцією розділу XX КК України, містять лише основне покарання у виді позбавлення волі (на різні строки) або довічного позбавлення волі. Виключення складають такі норми цього Кодексу: стаття 436-1 «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів»; частини друга і третя статті 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення

збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»; стаття 446 «Піратство»; частини друга і третя статті 447 «Найманство». Санкції цих статей передбачають також можливість застосування за вчинення перелічених діянь додаткового покарання у виді конфіскації майна.

Однак, крім наслідків у вигляді матеріальних збитків, що складають об'єктивну сторону більшості злочинів цієї категорії, додатковим об'єктом деяких з них є суспільні відносини щодо власності фізичних або юридичних осіб, до того ж їх суб'єктивна сторона характеризується наявністю корисливих мотивів та метою одержання матеріальної вигоди тощо.

Конфіскація майна, як додатковий вид кримінального покарання за злочини геноциду, воєнні злочини та злочини проти людяності, передбачена нормами кримінального законодавства деяких держав-членів Європейського Союзу.

Крім того, застосування конфіскації майна безумовно сприятиме реалізації принципу справедливої відплати та невідворотності покарання за вчинення вищевказаних тяжких злочинів в умовах правового режиму воєнного стану та відсічі збройній агресії проти України.

З огляду на викладене, з метою усунення зазначеної прогалини та вдосконалення положень щодо кримінальної відповідальності за вищеназвані діяння, підготовлено досліджуваний законопроект.

Основна частина

У законопроекті досягнення проголошеної мети пропонується реалізувати шляхом внесення відповідних змін до КК України.

Зокрема, частину другу статті 59 цього Кодексу, у якій надається визначення конфіскації майна та перелік злочинів, за які вона встановлюється, пропонується доповнити словосполученням *«миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»*.

Крім того, пропонується доповнити словосполученням *«із конфіскацією майна або без такої»* санкції статей 437 «Злочин агресії», 438 «Воєнні злочини», 439 «Застосування зброї масового знищення», 440 «Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення», 441 «Екоцид», 442 «Геноцид», 442-1 «Злочини проти людяності», а також частину першу та четверту статті 447 «Найманство».

За результатами проведеного дослідження, підтримуючи необхідність посилення кримінальної відповідальності за вказані злочини та враховуючи викладені в законопроекті пропозиції, вважаємо за доцільне відзначити таке.

Вбачається, що редакція частини другої статті 59 КК України, з огляду на пропоновані доповнення, не узгоджується з правилами законодавчої техніки щодо системності, логічної послідовності та ясності викладення норми права, передбаченими насамперед Законом України «Про правотворчу діяльність».

Перелік груп злочинів, за які встановлюється покарання у виді конфіскації майна, наведено без урахування того, що злочини проти *основ національної безпеки України та громадської безпеки* мають логічну та системну спорідненість, що і знайшло своє відображення в їх спільному викладенні у

чинній редакції вказаної статті. Натомість, запропонований у законопроекті перелік таких груп злочинів утруднює сприйняття й розуміння цієї норми, що як наслідок негативно впливатиме на її подальшу належну реалізацію.

Тому частину другу статті 59 КК України доцільно викласти в такій редакції: «Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу».

В якості основної правової підстави для встановлення конфіскації майна за вчинення злочинів вищезазначеної категорії, виходячи з пояснювальної записки до законопроекту, вказується пункт «b» частини другої статті 77 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду (від 17.07.1998) (далі – Римський Статут)¹. Однак стаття 77 Римського Статуту передбачає, що особі, визнаній винною у вчиненні злочину, передбаченого в статті 5 цього Статуту (тобто злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, злочину агресії) на додаток до позбавлення волі Суд може призначити і конфіскацію доходів, майна та активів, отриманих безпосередньо або опосередковано в результаті злочину, без шкоди для прав *bona fide* третіх сторін. Тобто зміст формулювання щодо конфіскації доходів, майна та активів, застосоване у вказаній статті Римського Статуту, повністю збігається із поняттям та випадками застосування *спеціальної* конфіскації, передбачених статтями 96-1, 96-2, КК України.

На відміну від загальної конфіскації майна, сутність *спеціальної* конфіскації, яку визначено відповідними положеннями Римського Статуту та КПК України, полягає у вилученні коштів та майна, безпосередньо отриманих внаслідок вчинення кримінального правопорушення або, за певних обставин, пов'язаних з його вчиненням. Зокрема спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, у разі, якщо вони: одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; були предметом кримінального правопорушення, або були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю).

Правова природа, підстави та мета спеціальної конфіскації концептуально відрізняються від конфіскації майна, яку пропонується застосовувати у законопроекті.

Спеціальна конфіскація є не покаранням, а заходом кримінально-правового характеру, що застосовується як до засудженого так і до інших осіб,

¹ Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

метою якого є вилучення майна, коштів та цінностей, які були здобуті злочинним шляхом, або стали доходом внаслідок вчинення злочину, або були знаряддям вчинення злочину, або використовувались для фінансування злочину тощо. Тобто сутністю спеціальної конфіскації є «вилучення у особи майна, здобутого злочинним шляхом».

Водночас, конфіскація майна є видом додаткового кримінального покарання, що призначається за вироком суду засудженому та відповідно до статті 59 КК України полягає у безоплатному вилученні у власність держави всього майна або частини майна, яке є *власністю* засудженого. Тобто у випадку застосування конфіскації майна воно належить особі на цілком законних підставах, не є предметом, знаряддям злочину чи доходом, одержаним внаслідок вчинення злочину. Тому сутністю конфіскації майна є «кара (відплата) за вчинений особою злочин».

З огляду на положення статей 3, 12 та інших норм Директиви (ЄС) 2024/1260 Європейського Парламенту та Ради від 24 квітня 2024 року про повернення та конфіскацію активів, передбачені ними заходи також стосуються «забезпечення повної або часткової конфіскації майна, знарядь та доходів, отриманих внаслідок кримінального правопорушення або у зв'язку з кримінальним правопорушенням»². Тобто мова також йде про режим саме спеціальної конфіскації, який, враховуючи вимоги цієї Директиви, застосовується до злочинів тероризму, інших серйозних/тяжких та особливо тяжких злочинів.

Отже вбачається, що викладені у законопроекті пропозиції не повною мірою враховують зазначені вище істотні відмінності конфіскації майна та спеціальної конфіскації, як різних за своєю сутністю правових інститутів. Відсутність у досліджуваних випадках достатніх підстав для конфіскації майна в подальшому може поставити під сумнів обґрунтованість застосування цього заходу під час правозастосовної діяльності.

Висновок

Попри актуальне значення законопроекту, його положення містять певні ризики, які не узгоджуються з усталеними вимогами законодавчої техніки щодо правової визначеності, повноти та системності змісту нормативно-правового акта, його окремих положень. У подальшому це може ускладнити належну реалізацію та досягнення мети законопроекту щодо посилення покарання за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей*

² Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on asset recovery and confiscation. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401260

документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.